

**Oman kullan monet nimet:
kumppanin nimitysten tilanteinen variaatio**

Kandidaatin tutkielma
Hanna Hassinen
Suomen kieli
Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto
2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Hanna Hassinen	
Työn nimi – Title Oman kullan monet nimet: kumppanin nimitysten tilanteinen variaatio	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 23 + liitteet 4
Tiivistelmä – Abstract <p>Tämän tutkielman aiheena ovat suomenkielisten puhujien kumppaneistaan, eli seurustelu-, avo- tai aviosuhteidensa toisesta osapuolesta, käyttämät nimitykset. Tutkielma pyrkii selvittämään miten nämä nimitykset vaihtelevat eri tilanteissa sekä sitä, mitkä tekijät vaihteluun vaikuttavat. Tarkastelu keskittyy erityisesti tilanteeseen vaihteluun, joskin huomiota kiinnitetään myös runsaasti esiintyvään käyttäjäkohtaiseen vaihteluun. Teoreettisena pohjana tutkielmassa toimii sosiolingvistinen variaation tutkimuksen perinne, jolle rakentuvat niin aineiston keruussa toimineen kyselylomakkeen muotoilu kuin varsinainen analyysi.</p> <p>Tutkielma lähestyy aihettaan viiden tutkimuskysymyksen kautta. Nämä ovat 1. Mitä nimityksiä ihmiset käyttävät kumppaneistaan? 2. Miten käytettyihin nimityksiin vaikuttavat a) suhteen virallisuusaste, b) vastaajan ja hänen kumppaninsa sukupuoli, c) puhunnan konteksti? 3. Mitä tekijöitä puhujat ottavat huomioon valinnassaan? 4. Miten heteronormatiivisessa suhteessa elävien ja samaa sukupuolta olevien pariin käyttämät nimitykset poikkeavat toisistaan vai poikkeavatko ne? 5. Ovatko jotkin olemassa olevat nimitykset “leimautuneita” tai vältelläänkö niiden käyttöä jostain tietystä syystä?</p> <p>Aineistona tutkielmassa toimivat 169 henkilön kyselylomakevastausta, joiden analysoinnissa on hyödynnetty pääasiassa kvantitatiivisen analyysin keinoja. Analyysin perusteella näyttää siltä, että virallisiksi ja leikillisiksi koettujen, kumppania tarkoittavien nimitysten vaihteluun vaikuttavat paitsi tilanteiset muuttajat ja suhteen virallisuus myös kumppanin ominaisuudet. Heteronormatiivisessa suhteessa elävillä tilanteen virallisuus on vaihtelua runsaasti selittävä tekijä, mutta saman- tai muunsukupuolisen kumppanin kanssa elävät joutuvat joissain tilanteissa häivyttämään kumppaninsa sukupuolen tai koko suhteensa.</p>	
Asiasanat – Keywords nimitykset, parisuhde, variaatio, sosiolingvistiikka	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 TEORIA	3
2.1 Kumppanin nimityksistä.....	3
2.2 Tilanteinen vaihtelu	4
2.3 Sukupuoli.....	5
3 TUTKIMUSASETELMA JA TOTEUTUS	7
4 ANALYYSI.....	9
4.1 Aineisto ja analyysimetodit	9
4.2 Nimityksistä yleisesti.....	12
4.3 Sukupuoli ja suhteen virallisuus.....	12
4.4 Seksuaalinen suuntautuminen	13
4.5 Tilannekonteksti vaihtelun aiheuttajana ja selittäjänä.....	14
4.6 Negatiivisia mainintoja saaneet nimitykset	17
4.6.1 Hellittelynimet julkisessa käytössä.....	17
4.6.2 Sukupuolittuneet, pejoratiivisiksi koetut nimitykset	18
4.6.3 Yllättävä <i>kumppani</i>	18
4.6.4 Uutta luova <i>-ke</i>	19
5 PÄÄTÄNTÖ.....	20
LÄHTEET	22
LIITTEET.....	24

1 JOHDANTO

Tämä tutkielma tarkastelee sitä, millaisia nimityksiä suomenkieliset puhujat käyttävät kumppaneistaan eli seurustelu-, avo- tai aviosuhteidensa toisesta osapuolesta, miten nämä nimitykset vaihtelevat eri konteksteissa sekä sitä, mitkä tekijät vaihteluun vaikuttavat.

Motivaationsa tutkielma saa arkielämän havainnoista. Suomen kielessä on valtava määrä sanastoa, jolla kielenpuhujan on mahdollista viitata henkilöön, jonka kanssa hän on romanttisessa tai seksuaalisessa suhteessa. Valittu nimitys voi implikoida paitsi suhteen (mahdollisesti institutionaalisesti vahvistetun) virallisuuden (*avo-/aviopuoliso, kihlattu*) myös lähes poikkeuksetta paljastaa kumppanin sukupuolen (*mies, vaimo*). Kuten millä tahansa muullakin kielenilmiöllä, myös kumppaniin viittaavilla nimityksillä on puhujan identiteettiä tai persoonallisuutta ilmaisevia funktioita. Valintaa voidaan pitää tyyllillisenä keinona, joskin nimityksellä pystytään myös tietoisesti viestittämään vaikkapa kiintymystä kumppaniin (*kulta*) tai puhujan omaa hetkellistä tunnetilaa kumppania kohtaan (*meidän herra Täydellinen*). Monelle puhujalle kumppaniin viittaavan nimityksen valinta vaikuttaa myös olevan kohtalaisen tietoisesti tehty päätös, joka osataan perustella.

Samojen arkihavaintojen pohjalta voidaan myös perustellusti väittää, että nimitykset vaihtelevat paitsi käyttäjäkohtaisesti myös tilanteisesti: työvoimatoimistossa puhutaan *avomiehestä*, uusille opiskelukavereille esitellään *poikaystävä*, sosiaalisessa mediassa puhutaan *heilasta*.

Aihe ei, jokapäiväisyydestään huolimatta, ole juurikaan innostanut systemaattisempiin kielitieteellisiin tutkimuksiin. Monitahoisin – ja kenties ainoa – systemaattinen katsaus näistä nimityksistä on vuodelta 1952 (ks. luku 2.1). Tutkijoiden sijaan nimeämiseen liittyviä ongelmia ovat tämän jälkeen kielellistäneet pääasiassa maallikot eri medioissa. Tämä on harmittava aukko tutkimuksessa, sillä näennäisestä ”keveydestään” huolimatta aihe kytkeytyy moniin yhteiskunnallisiin kysymyksiin kuten kenen suhde saa näkyä ja millaisin kielellisin keinoin, kuka tai ketkä joutuvat tekemään valintoja suhteensa esille tuomisessa, millaisia nämä valinnat ovat, millaisissa tilanteissa valintoja tehdään ja poikkeavatko nämä valinnat jotenkin muiden kielenpuhujien tekemistä valinnoista. Erityisesti tämä koskee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia, joille kumppaniin viittaava nimitys on aina valinta tulla tai olla tulematta ”kaapista” (Jantunen 2014: 4). Näiden havaintojen pohjalta muodostettiin seuraavat kuusi tutkimuskysymystä:

1. Mitä nimityksiä ihmiset käyttävät kumppaneistaan?
2. Miten käytettyihin nimityksiin vaikuttavat a) suhteen virallisuusaste, b) vastaajan ja hänen kumppaninsa sukupuoli, c) puhunnan konteksti?

3. Mitä tekijöitä puhujat ottavat huomioon valinnassaan?
4. Miten heteronormatiivisessa suhteessa elävien ja samaa sukupuolta olevien pariin käyttämät nimitykset poikkeavat toisistaan vai poikkeavatko ne?
5. Ovatko jotkin olemassa olevat nimitykset "leimautuneita" tai vältelläänkö niiden käyttöä jostain tietystä syystä?

Ensimmäinen tutkimuskysymys on pääasiassa kartoittava ja muille kysymyksille pohjaa luova. Jotta nimitysten vaihtelua ylipäätään voidaan tutkia, on ensin tiedettävä mikä vaihtelee. Toisaalta kysymyksellä pyritään tekemään myös kartoitusta siitä, millaiset nimitykset ovat käytetyimpiä eri puhujaryhmien keskuudessa: muun muassa sanakirjoista löytyy kyllä runsaasti kumppania tarkoittavaa sanastoa (ks. tarkemmin luku 2), mutta useinkaan ne eivät sisällä arvioita nimitysten levinneisyydestä tai arkipäiväisessä käytössä näkyvästä suosiesta.

Varsinaisesti tilanteista vaihtelua käsittelevät tutkimuskysymykset kaksi ja kolme: teoreettisena taustana toimii sosiolingvistisen variaation tutkimuksen perinne, joskin kysymyksellä kolme pyritään hahmottamaan vaikuttavatko kumppanin nimitysten vaihteluun jotkin sellaiset tekijät, joita variaation tutkimuksen teoria ei huomioi. Tällaisia olisivat esimerkiksi kuulijan asenteisiin tai uskomuksiin liittyvät epäilyt ja niihin suhteutetut tietoiset valinnat. Myös kysymykset neljä ja viisi kytkeytyvät yhteen. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ja heteronormatiivisessa suhteessa elävien välillä olisi eroja paitsi nimitysrepertuaarissa myös asenteissa, jotka ohjaavat nimitysten käyttöä (Leap 1996, Harvey 1997). On myös arveltu, että jotkin nimitykset olisivat leimautuneet nimenomaan näiden ryhmien käyttämiksi nimityksiksi (Jantunen 2014: 4). Tarkempaa tutkimusta siitä, ovatko erot tilastollisesti merkittäviä tai assosioivatko kielenpuhujat leimautuneet nimitykset samalla tavalla, ei kuitenkaan ole saatavilla etenkin suomeksi. "Leimautuneiden" nimitysten kartoituksella halutaan kuitenkin saada esiin eri nimityksiä kohtaan ilmeneviä asenteita ylipäätään sekä tarkastella sitä, millaiset nimitykset kenties ovat epäsuosittuja kielenpuhujien keskuudessa ja mistä tämä johtuu. Koska nimitysvalinta on aiheellinen lähinnä kumppania entuudestaan tuntemattomien kanssa asioitaessa, keskitytään tutkielmassa nimenomaan näihin tilanteisiin.

2 TEORIA

2.1 Kumppanin nimityksistä

Kattavimman kuvauksen suomalaisten käyttämistä kumppanin nimityksistä ja niiden valintaan vaikuttavista tekijöistä esittää R. E. Nirvi vuonna 1952 ilmestyneessä teoksessaan *Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta*. Jo Nirvi nostaa huomionarvoiseksi “sen huvittavan tosiseikan, että sivistyneistöönkin kuuluvat aviopuolisot saattavat korvata kirja- tai yleiskielisen aviovaimon tai -miehen nimityksen jollakin leikillisellä, tilapäisemmällä ilmauksella tai sanonnalla” (Nirvi 1952: 18). Nirvinkään mukaan välttelyssä ei kuitenkaan ole aina kyse pelkästä “leikillisyyden tavoittelusta”, vaan epävirallisempien nimityksien valinnan voi aiheuttaa myös “tietystä syistä aiheutunut tunteen ilmaisemisen kaihtelu tai jonkinlaisen pateettisuuden tahallinen karttelu” (1952: 18). Nirvi selittää ilmiötä niin sanotun **tunnetabun** käsitteellä.

Nirvin jälkeen kumppaniin viittaavia nimityksiä on systemaatisemmin käsitelty lähinnä seksuaalisuutta sekä rakkaus- ja sukupuolisuhteita ja niihin liittyvää sanastoa esittelevissä sanakirjoissa (mm. Jussila & Länsimäki 1994, 2002 ja 2010, Kahla 2013), sekä toki osana perus-, slang- ja murre-sanakirjoja. Samoin on sanakirjamuotoon kerätty myös uusperheiden perhesuhteista käytettyä sanastoa (Kurki 2009). Nämä sanakirjaesitykset eivät kuitenkaan juuri selitä nimitysten tilanteista vaihtelua muutoin kuin esittämällä jotkin sanat ”leikillisinä”, ”halventavina” tai ”murteellisina”. Nimitykset eivät myöskään niissä esiinny eriteltyinä muusta sanastosta.

Sukupuoleen viittaavat nimitykset sekä niiden heijastelemat asenteet ovat kyllä saaneet runsaasti huomiota sekä perinteisemmässä sanastontutkimuksessa että feministisemmin värittyneessä kielentutkimuksessa. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa naisen ja miehen paikkaa kielessä ja erilaisia sukupuoleen liitettyjä stereotypioita (mm. Siirinen 1988: 41–46, Jaatinen 1988: 47–50, Hautakangas 1992, Mantila 1998: 15–31, Niemikorpi 1998: 32–48). Monet sukupuolisanat kattavat toki myös kumppanin tai puolison merkityksen, mutta tähän käyttöfunktioon ei katsauksissa yleensä paneuduta.

Tarkempaa huomiota kumppanista käytettyjen nimitysten tilanteiseen vaihteluun on kiinnitetty lähinnä seksuaalivähemmistöjen osalta. Suomessa se on esiintynyt teemana lähinnä muissa kuin kielitieteellisissä tutkimuksissa (mm. Karjula 2010), mutta Yhdysvalloissa aihetta ovat tutkineet systemaatisemmin erityisesti homomiesten osalta muun muassa William Leap (1996) ja Keith Harvey (1997: 60–84). Näissä tutkimuksissa esiin on noussut seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ajoittainen tarve peittää oman kumppanin sukupuoli-identiteetti joko viittaamalla

kumppaniin sukupuolettomalla nimityksellä kuten *kumppani* tai kiertoilmauksella kuten *toinen puolisko* tai häivyttää koko suhteen olemassaolo puhumalla *kaverista* tai *kämppiksestä* (Harvey 1997: 68, 70, Karjula 2010: 65, Jantunen 2014: 4). Tämän tarpeen on myös arveltu lisäävän muun muassa homomiesten kumppaniin viittaavien nimitysten repertuaaria verrattuna heteromiehiin (Harvey 1997: 66–67). Seksuaalivähemmistöryhmien sisäisistä, yhteisöllisyyttä rakentavista sosiolekteistä on tehty varsin runsaasti tutkimusta (mm. Leap 1996). Näihin ryhmäsisäisiin murteisiin kuuluvat oleellisesti myös kumppaniin ja sukupuoliin liittyvät nimitykset. Suomen kielestä vastaavia selvityksiä ei ole saatavilla.

2.2 Tilanteinen vaihtelu

Kielen tilanteista vaihtelua on tutkittu sekä sosiolingvistiikassa että keskusteluntutkimuksessa, joskin niiden näkemykset siitä, vaikuttaako tilanne kieleen vai kieli tilanteeseen hieman vaihtelevat (ks. Lappalainen 2001: 155–184). Sosiolingvistiikassa tilanteet perinteisesti jaetaan **virallisiin** (joskus myös **muodollisiin**) ja **epävirallisiin** (joskus myös **vapaisiin**) tilanteisiin, kun taas keskusteluntutkimuksessa vuorovaikutustilanteet vakiintuneesti jaetaan **institutionaaliseen vuorovaikutukseen ja arkikeskusteluun**.

Institutionaalisen vuorovaikutuksen piiriin kuuluville, eli virallisille tilanteille tyypillistä on, että osallistujat omaksuvat jonkin vuorovaikutuksellisen roolin (esim. asiantuntija tai asiakas) ja pyrkivät suhteuttamaan omaa toimintaansa tähän rooliin, jolloin kielenkäytön on myös vastattava rooliodotuksia (Raevaara et al. 2001: 13). Vuorovaikutusta ohjaavat sosiaalinen välimatka ja statuserot osallistujien välillä sekä se, että tilanteella on usein varsin tarkka *tavoite*, kuten asuntolainasta tai elatusavusta päättäminen (Hämäläinen 1982: 144–150).

Arkikeskustelussa eli epävirallisissa tilanteissa, puhujalla sen sijaan on käytössään suurempi valikoima keskustelun keinoja ja vuorovaikutus on monimuotoisempaa, eikä yhtä tarkasti vuoroihin sidottua kuin institutionaalisisessa vuorovaikutuksessa (Raevaara et al. 2001: 15). Sanastotasolla puheessa voidaan käyttää kirjavampaa kieltä ja leikillisempiä ilmauksia ja aihetasolla puhua niin sanotuista ”arkisemmista” asioista. Arkikeskustelussa kielellisiin valintoihin vaikuttaa määräävimmin keskustelukumppaneiden tuttuus toisilleen (Hämäläinen 1982: 142). Vaikka tavoitteellisuus mielletään leimallisesti virallisten tilanteiden piirteeksi, ei se tietenkään tarkoita, ettei arkikeskustelullakin olisi tavoitetta: usein tavoitteiden saavuttaminen tai niistä neuvottelu ei kuitenkaan edellytä osallistujilta institutionaalisiin rooleihin asettumista.

Tilanteiden epämuodollisuus tai virallisuus ohjaa vuorovaikutukseen osallistuvien puhujien rekisterivalintoja. **Rekisterit** ovat kielenpuhujalla käytössään olevia kielimuotoja, tyylejä tai puhetapoja, joita puhuja voi vaihdella tilanteen mukaan, ja jotka selittävät kielessä havaittua variaatiota. Pääsääntönä pidetään, että mitä virallisempi tai muodollisempi tilanne on, sitä yleis- tai kirjakielisempiä rekistereitä puhuja pyrkii käyttämään. Virallisissa tilanteissa puhujakohtainen vaihtelu on siis teoriassa vähäisintä. Vastaavasti suurinta vaihtelu on vapaissa tilanteissa, joissa käytetyt rekisterit voivat koostua paikallismurteista tai sosiolekteistä. (Paunonen 1982: 98–100). Rekistereiden rakentumiseen vaikuttavat sekä paikalliset, sosiaaliset että yksilölliset murteet, sekä kielen eri lajien normit ja niiden tunteminen. Jokaisella puhujalla on käytössään eri määrä rekistereitä, ja myös niiden hallinta vaihtelee puhujittain, mikä selittää kielessä havaittua käyttäjäkohtaista vaihtelua. Rekisteriä voidaan vaihtaa myös kesken vuorovaikutustilanteenkin, mikäli se on tarpeen (Hämäläinen 1982: 147–148, Lappalainen 2001: 171).

2.3 Sukupuoli

Sukupuoli on yksi sosiolingvistisissä tutkimuksissa käytetty **kielenulkoinen muuttuja** yhdessä iän, etnisen taustan ja koulutustason kanssa. Erinäisiä hypoteeseja sukupuolen vaikutuksesta ja miesten ja naisten eriytyneistä kielenkäytön konventioista on pyritty esittämään aina 1970-luvulta saakka. Näissä tutkimuksissa ja niistä tehdyissä tulkinnoissa ongelmallista on ollut, että paikoin tuloksissa on paitsi pyritty laajaan yleistettävyyteen myös yritetty osoittaa kulttuurin synnyttämiä eroja biologisiksi ja siten luonnollisiksi sen sijaan, että kieli ja sen käytön erot sekä jo sukupuoli itsessään olisi nähty kulttuurin muovaamina konstruktioina (Cameron 1996: 81–85).

Yleisesti ottaen sosiolingvistisessä tutkimuksessa havaitut erot naisten ja miesten kielenkäytön välillä ovat varsin marginaalisia. Perinteisesti naiset on tutkimuksissa määritetty miehiä statustietoisemmiksi ja tilannesensitiivisemmiksi: naisten on todettu vaihtavat käyttämäänsä koodia puhetilanteen muodollisuusasteen mukaan jyrkemmin kuin miesten (Nuolijärvi 1988: 78–79), suosivan puheessaan variantteja, jotka ovat lähempänä yleiskieltä, käyttävän prestiisin asemassa olevia muotoja ja välttelevät stigmatisoituneita puhekielen muotoja (Trudgill 1974: 90–91). Sen sijaan miesten on esitetty käyttävän enemmän puhekielisiä, murteellisia ja yleiskielestä kauempana olevia muotoja (Trudgill 1974: 93–94).

Eroja on selitetty muun muassa joissain kielissä puhekielisiin muotoihin liittyvien “miehekkyyden assosiaatioiden” (Trudgill 1974: 93–94) sekä miesten ja naisten toisistaan eriytyneiden elämänalojen ja sukupuoliroolien kautta (Cameron 1996: 81–85). Assosiaatioteorian

osalta on kuitenkin osoitettu, etteivät kielenpuhujat kovinkaan usein assosioi eri kielimuotoja samalla tavalla, eikä tutkija voi tehdä näistä assosiaatioista päätelmiä informanteiltaan kysymättä (Lappalainen & Vaattovaara 2005: 98–110). Sukupuoliroolien käyttäminen selityksenä taas jättää huomiotta roolien kulttuurisidonnaisuuden (Cameron 1996: 81–85). Tulevaisuudessa hedelmällisempää voisikin olla tarkastella sukupuoli-identiteetin rakentamiseen ja representoimiseen käytettyjä kielellisiä keinoja (mm. Bamman, Eisenstein & Schnobelen 2014: 135–160) havaittujen erojen syiden mekaanisen selittämisen sijaan.

Tutkimuksen keskittyminen kahden sukupuolen välisten kielenkäytön erojen havainnointiin on usein jättänyt huomiotta henkilöt, joiden sukupuolikokemus ei kata yksiselitteisesti naisen tai miehen roolia. Näihin henkilöihin viitataan tässä tutkielmassa käsitteellä **muunsukupuolinen** (SETA hlbtqiq-sanasto s.v. *muunsukupuolinen*). Käsitettä käytetään kattamassa mahdollisimman monipuolinen valikoima erilaisia sukupuolikokemuksia monisukupuolisuudesta sukupuolettomuuteen ja kolmannen sukupuolen edustajiin. Muunsukupuolinen toimii tässä siis samassa funktiossa kuin englanninkielisessä maailmassa jokseenkin vakiintunut kattokäsite **transgender** (ks. mm. Rawson & Williams 2014). Koska Suomessa transgender on saanut hieman lähtökielestään poikkeavan määritelmän (SETA hlbtqiq-sanasto s. v. *transgender*), pyritään termi korvaamaan lukijalle kenties läpinäkyvämmällä käsitteellä.

Nykytutkimuksessa sukupuolta käytetäänkin enimmäkseen ryhmittelyn perusteena yhdessä esimerkiksi iän kanssa. Osittain samassa funktiossa se toimii myös tässä tutkielmassa eikä sen perusteella pyritä muodostamaan yksiselitteisiä hypoteeseja etenäkään naisten ja miesten välisistä eroista. Sillä on tutkimuskysymysten vuoksi myös muita tehtäviä, kuten seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ja heteroliitoissa elävien erottelu, jotta ryhmienvälisiä mahdollisia eroja voidaan havainnoida (tutkimuskysymys 4). On kuitenkin hyvä pitää mielessä, ettei kenenkään seksuaali-identiteetistä voi tehdä päätelmiä vain kumppanin sukupuolen perusteella. Vaikka eksplisiittisesti seksuaalivähemmistöjä edustavat tutkielman aineistossa ne henkilöt, jotka elävät suhteessa samantai muunsukupuolisen kumppanin kanssa, se ei tarkoita, että heistäkään kaikki identifioituisivat homoseksuaaleiksi. Koska vastaajien seksuaalista suuntautumista ei suoraan kysytty, voidaan olettaa, että aineistossa on myös joitakin bi-, pan- ja aseksuaaleja vastaajia. Tämän vuoksi analyysiosiossa vältetään käyttämästä yksioikoisia käsitteitä hetero, homo ja lesbo. Naisen ja miehen muodostamasta suhteesta käytetään paikoin käsitteitä **heterorakenteinen** ja **heteronormatiivinen**, kahden miehen, kahden naisen tai kahden muunsukupuolisen suhteesta **samansukupuolisten suhde**.

3 TUTKIMUSASETELMA JA TOTEUTUS

Tutkimus toteutettiin tammikuussa 2015 sähköisellä, puolistrukturoidulla, Facebookissa ja Twitterissä jaetulla avoimella kyselylomakkeella. Ensimmäisessä osiossa vastaajaa pyydettiin arvioimaan, millä nimityksillä hän yleensä kutsuu kumppaniaan, kun muut tilanteeseen osallistuvat henkilöt eivät tunne tätä. Tämän jälkeen vastaajalle esitettiin kahdeksan tilannetta, joissa kumppani potentiaalisesti nousisi keskustelunaiheeksi, ja pyydettiin kertomaan mitä nimitystä hän kussakin tilanteessa käyttäisi. Tilanteiden määritelmässä kuulijan tuntemattomuutta alleviivattiin tarkoituksella, jottei etunimi olisi luontevin viittauskeino. Kuulijan tuntemattomuuden toivottiin nostavan esiin myös

Esitetyistä tilanteista kahden (työhaastattelu, asiointitilanne virastossa) katsottiin edustavan institutionaalista vuorovaikutusta eli virallisia tilanteita. Näissä tilanteissa vastaajan ajateltiin ottavan itselleen aktiivisen asiakkaan tai työnhakijan roolin vuorovaikutustilanteeseen osallistuvan viraston tai työpaikan edustajan ollessa vastaajaan nähden auktoriteettiasemassa. Tilanteista muut (sukujuhlat, rennot illanistujaiset, lounas uusien työ- tai opiskelutovereiden kanssa, puheenvuoro luennolla, oppitunnilla tai muussa julkisessa tilanteessa, kaupassa ostamassa lahjaa kumppanille ja päivitys sosiaalisessa mediassa) luokitettiin epävirallisiksi tilanteiksi. Tilanteet pyrittiin valikoimaan niin, että osallistujamäärien lisäksi niissä varioisivat myös mahdollisesti puhujan jo aiemmin tuntemien henkilöiden määrä, statuserot puhujan ja kuulijoiden välillä (esim. virasto- ja kauppa-asiointi, joista molemmat asiakaspalvelutilanteita, mutta joissa puhujan ja kuulijan status- ja roolierot ovat varsin päinvastaiset), puheenvuoroon käytössä oleva aika sekä se, kuinka julkiseksi tai yksityiseksi puhuja tilanteet mahdollisesti kokisi. Sosiaalinen media poikkesi muista esitetyistä tilanteista jo pelkästään tekstimuotoisuutensa, mutta myös rakenteensa puolesta: yleisö koostuu yleensä viestijälle tutuista ihmisistä ja viittaussuhteet rakentuvat hieman toisin kuin puhutussa kielessä. Mukaan se otettiin pääosin mielenkiintoisena kuriositeettina.

Tutkimusasetelmassa lähdettiin siis ajatuksesta, että nimenomaan puhekonteksti vaikuttaa käytettyyn kieleen. Ennako-oletuksena pidettiin myös sitä, että muilla kielenulkoisilla muuttujilla olisi ainakin hieman vaikutusta vaihteluun. Taustamuuttujina tutkimuksessa toimivat vastaajan ja tämän kumppanin *sukupuoli* (nainen, mies, muu eli muunsukupuolinen) sekä *parisuhteen laatu*. Parisuhteet jaettiin kolmeen kategoriaan: avioliittoon tai rekisteröityyn parisuhteeseen, avioliittoon (pariskunta asuu yhdessä) ja parisuhteeseen (pariskunta ei asu yhdessä). Vastaajien tai näiden kumppanin ikää ei selvitetty, sillä ikää enemmän nimitysvalintoihin oletettiin vaikuttavan suhteen virallisuus.

Vastaaja sai itse perustella, mitkä tekijät hänen nimitysvalintoihinsa vaikuttivat. Tällä haluttiin kartoittaa vaikuttaisivatko vastaajien nimitysvalintoihin muutkin kuin aiemmin tilanteisen vaihtelun teorioissa esitetyt tekijät tai antaisivatko eri ryhmiin kuuluvat vastaajat näille tekijöille erilaisia painoarvoja. Aivan viimeiseksi vastaajaa vielä pyydettiin kertomaan, mitä nimityksiä hän ei käyttäisi kumppanistaan ja miksi näin on. Tällä selvitettiin mahdollisia leimautuneita nimityksiä. (Kyselylomakkeesta tarkemmin ks. Liite 1)

Kyselylomakkeen käyttäminen havainnoinnin tai haastattelun sijaan poikkeaa varsin paljon sosiolingvistiikan perinteisistä tutkimusmetodeista (Suojanen 1982: 17). Sen käyttämisen aineiston keräämiseksi tässä voi perustella kahdella siitä saatavalla etuudella. Ensiksikin helposti jaettava kyselylomake mahdollisti laajemman, sukupuolten ja suhteen virallisuusasteiden osalta monipuolisemman otannan, jolloin tulkinnoissa arveltiin voitavan pyrkiä hieman laajempaan yleistettävyyteen. Toisekseen yksittäisiä nimityksiä arveltiin saatavan kokoon enemmän. Myös ilmiön varsin hyvin tiedostettu luonne suosi kyselylomakkeen käyttöä.

Kyselyn tutkimusmetodina tai aineistonkeruumenetelmänä katsomaan soveltuvan erityisen hyvin ihmisten toiminnan ja siihen vaikuttavien arvojen ja asenteiden tutkimiseen. Tulokset voidaan usein esittää numeerisesti, mutta analyysiin on mahdollista nostaa myös paljon laadullisen analyysin aineksia erityisesti avoimia vastauskenttiä kyselyyn lisäämällä. Heikkouksina tai uhkina kyselyn epäonnistumiselle voidaan pitää vastaajien kyselyväsymystä, liian pitkän kyselyn aiheuttamaa motivaation puutetta sekä sitä, ettei kysely mahdollista tarkentavien kysymysten esittämistä toisin kuin haastattelu. (Vehkalahti 2014: 11-16) Näitä uhkia pyrittiin tutkimuksessa ehkäisemään tekemällä kyselystä mahdollisimman yksinkertainen ja helposti vastattava sekä aiheeltaan houkutteleva.

4 ANALYYSI

4.1 Aineisto ja analyysimetodit

Kyselyyn vastasi yhteensä 171 henkilöä. Vastauslomakkeista kaksi oli kuitenkin jätetty monilta osin niin tyhjiksi, ettei niitä ollut mielekästä ottaa tarkasteluun. Varsinaista analysoitavaa aineistoa kertyi siis yhteensä 169 vastaajalta. Innokkaimpia vastaajia olivat avoliitossa elävät naiset, joten mieheen viittaavaa sanastoa kertyi varsin runsaasti. Sukupuolijakauma vastaajien kesken oli epätasapainoinen: vastauksia saatiin 141 naisvastaajalta, 25 miesvastaajalta ja kolmelta muunsukupuoliselta vastaajalta. Vastaajista 27 ilmoitti olevansa avioliitossa, 86 avoliitossa ja 56 parisuhteessa. Rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä vastaajia ei ollut. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä edustivat eksplisiittisesti neljä miesparia ja neljä naisparia, kaksi paria, jossa molemmat osapuolet ilmoitettiin muunsukupuolinsiksi. Tämän lisäksi kaksi vastaajaa ilmoitti kumppaninsa sukupuoleksi muunsukupuolinen.

Aineistoa ryhmiteltiin taustamuuttujien (sukupuoli, suhteen virallisuus) avulla niin, että vastauksista muodostui 12 keskenään kohtalaisen vertailukelpoista ryhmää (avoliitto - nainen/mies jne.). Muunsukupuolisia ja muunsukupuolisen kumppanin kanssa eläviä kohdeltiin paikoin yhtenä ryhmänä osaksi vastaajien vähyyden, mutta osaksi myös samankaltaisten nimitysvalintoja ohjaavien ideologioiden vuoksi (ei kuitenkaan luvussa 4.2). Koska ryhmien koot muutenkin vaihtelivat, ja kokonaisvastaajamäärä jäi suhteellisen pieneksi, on hyvä pitää mielessä, ettei analyysissä tai sen tuloksissa mitenkään voida pyrkiä laajaan yleistettävyyteen.

Aineiston analysoinnissa käytettiin laajasti kvantitatiivisen analyysin keinoja – eli luokittelua, tyypittelyä, ryhmittelyä, yksittäisten esiintymien sekä mainintojen yhteenlaskua – myös tulokset esitetään pitkälti numeerisesti. Kyselylomakkeen avoimen kentän vastauksilla pyritään kuitenkin tuomaan itse varsinaiseen tekstiin laadullisen analyysin piirteitä. Aineiston erittelyssä käytetään tässä esityksessä ilmauksia **käyttömaininta** ja **negatiivinen maininta**. Käyttömaininnan saaneella **käyttösanastolla** viitataan niihin nimityksiin, joita yksittäinen vastaaja on ilmoittanut käyttävänsä kumppanistaan joko yleensä tai jossakin eritellyssä tilanteessa (vastaukset kysymyksiin 3 ja 4). Negatiivisella maininnalla tarkoitetaan nimityksiä, joita vastaaja on ilmoittanut välttelevänsä tai joita hän pitää omaan aktiiviseen sanavarastoonsa kuulumattomina, mutta joita hän kuitenkin tietää jonkun muun käyttävän (vastaukset lomakkeen kysymykseen 7).

4.2 Nimityksistä yleisesti

Aineistossa esiintyi yhteensä 183 erilaista nimitystä, ilmausta ja sanontaa. Näistä 112 ilmoitettiin kuuluviksi aktiiviseen käyttösanastoon ja 71 sai vain negatiivisia mainintoja. Huomattavaa on, että negatiivisia mainintoja saivat myös monet niistä nimityksistä ja ilmauksista, jotka esiintyivät käyttösanastossa. Monet “viralliset” nimityksetkin jakoivat vastaajat kahtia sen mukaan kokivatko he nimitysten käytön mielekkääksi omassa kielessään. Monista mainituista nimityksistä esiintyi lisäksi sekä perusmuotoja että omistusliitteisiä muotoja. Koska joissain tapauksissa nämä variantit oli perusteltua laskea kahdeksi eri nimitykseksi (ks. erityisesti luku 4.2.), päädyttiin tähän laskentatapaan kaikkien nimitysten osalta. Tämä hieman nostaa nimitysten kokonaismäärää.

Vaikka tutkimuksessa pyrittiin kartoittamaan pääasiassa kumppanin nimityksenä toimivia yleiskielen sanoja, kaikista mainituista viittauskeinoista yleisimmin käytetyksi ilmoitettiin kumppanin etunimi. Lähes jokainen vastaaja mainitsi sen yhtenä ja yleensä ensisijaisena nimityksenä. Etunimen koettiin olevan riittävän informatiivinen useimpiin tilanteisiin tai viittausta katsottiin voitavan aina täydentää tai selittää. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoitti, että etunimen käytössä esiintyi runsaasti tilanteista vaihtelua (ks. luku 4.5). Kumppanin sukunimeä viittauskeinona ilmoittivat käyttävänsä vain kaksi naisvastaaja. Kaikkein harvinaisimpia olivat pronomini viittaukset, jotka saivat mainintoja alle kymmeneltä vastaajalta.

Nimityksiä voitaisiin jakaa monenlaisiin eri ryhmiin niiden “virallisuuden” tai “leikillisyyden” mukaan, mutta tiivistetysti suomenkielisille – erityisesti heterorakenteisessa suhteessa eläville - puhujille näyttäisi olevan varsin tärkeää, että kumppanista käytetty nimitys kertoo mahdollisimman sekä paljon *kumppanin sukupuolesta* että jotakin *suhteen luonteesta* olipa käytetty nimitys sitten leikillinen tai virallinen. Lähemmäs puolet (42 %) ilmoitetuista nimityksistä ilmaisi kumppanin sukupuolen.

Kuten alla olevasta taulukosta havaitaan, jakautui suurin osa käyttömaininnoista suhteellisen pienelle osalle kaikista nimityksistä monien saadessa vain yksittäisiä käyttömainintoja. Suosituin *poikaystävä* kuului sekä parisuhteessa (90 % vastaajista mainitsi) että avoliitossa (78 % vastaajista mainitsi) miehen kanssa elävien vastaajien sanastoon, *miehen* saadessa mainintoja lähinnä vain avo- (43 %) ja avioliitossa (100 %) eläviltä naisvastaajilta. Parisuhteessa elävistä naisvastaajista vain 15 % koki sen omakseen, miehistä 25 %. Naimisisissa olevat miehet suosivat *vaimoa* (75 %), avoliitossa naisen kanssa elävät vastaajat *tyttöystävää* (80 %) ja parisuhteessa olevien vastaukset hajautuivat yhdenkään nimityksen nousematta merkittäväksi suosikiksi. Muunsukupuolisesta kumppanista käytettiin eniten nimitystä *kumppani* (75 % vastaajista).

Taulukko 1. Kaikki käyttömainintoja saaneet nimitykset. Suluissa nimityksen saamat käyttömaininnat.

<p>Naiset miehestä (134 vastaajaa): poikaystävä (94), mies (58), mieheni (32), avopuoliso (28), kumppani (20), puoliso (19), kulta (17), avomies (16), rakas (13), parempi puolisko (12), poikakaveri (12), aviomies (10), isäntä (8), ukko (7), avokki (7), miesystävä (7), kihlattu (6), mieheke (6), poikkis (6), toinen puolisko (6), muru (5), seurustelukumppani (5), minun/mun/miun mies (5), kaveri (4), kultsi (3), ihanuus (2), äijä (2), aviopuoliso (2), armas (2), sulhanen (2), sulhaseni (1), sulho (1), herra (1), herra + sukunimi (1), meidän isäntä (1), oma ukko (1), ukko-kulta (1), muruseni (1), äijäke (1), kultani (1), rakas mieheni (1), rakas aviomieheni (1), avomieheke (1), meidän + etunimi (1), vahvempi puolisko (1), sielunkumppani (1), elämäkumppani (1), asuinkumppani (1), siippa (1), jätkä (1), jätkäkaveri (1), jäbä (1), heila (1), miekkonen (1), ukkeli (1), kultainen (1), oma mies (1), kotimies (1), täällä asuva mies (1), elämäni mies (1), rakas aviomieheni (1), tuleva aviomies (1), lasten isä (1), pari (1), kultainen (1), hani pööpö (1), kissaseni (1), nörtti (1), mursu (1), karva-apina (1), kanssa-apina (1), kanssa-apinoija (1), kanssakärsijä (1), toi toinen (1), se yks (1), tämä eräs (1), hän (1), tuo toinen (1), tuo yks (1), bf (eng.) (1), boyfriend (eng.) (1), boyfriend (eng.) (1), sambo (ruot.) (1)</p>
<p>Miehet naisesta (21 vastaajaa): tyttöystävä (12), emäntä (6), vaimo (4), avopuoliso (3), avovaimo (2), parempi puolisko (3), kihlattu (2), kulta (2), tyttökaveri (1), likkakaveri (1), naisystävä (1), neitipuolisko (1), emännyys (1), muija (1), nainen (1), seurustelukumppani (1), aviopuoliso (1), puoliso (1), naisystävä (1), mielitetty (1), hömppö (1), nöpö (1), uku (1), tömppö (1), ihanuussingulariteetti (1), nykyinen (1), hän (1), se (1).</p>
<p>Naiset naisesta (4 vastaajaa): tyttöystävä (4), seurustelukumppani (3) kumppani (2), puoliso (1), puolisko (1), kihlattu (1), homo (1), naiseni (1), gf (1).</p>
<p>Miehet miehestä (4 vastaajaa): poikaystävä (3), kumppani (2), kulta (2), poikakaveri (1), kaveri (1), mies (1), ukko (1), kihlattu (1), parempi puolisko (1), rakas (1), muru (1), hun (1), hani (1), ihanuus (1), sonni (1), (vanha)ori (1), murmeli (1), peto (1), hunajainen (1), karhu (1), seksikäs (1), salarakas (1), hevonen (1), tuo yksi (1).</p>
<p>Muunsukupuolisesta kumppanista (4 vastaajaa): kumppani (3), seurustelukumppani (2), puoliso (1), seurusteluhenkilö (1), kulta (1).</p>

Nimitysten suuren yhteismäärän vuoksi jokaisen nimityksen käyttöä ei voida yksityiskohtaisesti tarkastella. Tarkempaan tarkasteluun pääsevätkin tässä lähinnä ne nimitykset, jotka saivat runsaasti käyttömainintoja tai jotka esiintyivät monen ryhmän vastauksissa. Negatiivisia mainintoja keränneitä nimityksiä tarkastellaan lähemmin luvussa 4.6.

4.3 Sukupuoli ja suhteen virallisuus

Koska vastaajat analyysivaiheessa ryhmiteltiin paitsi sukupuolen myös suhteen laadun mukaan, on näiden kahden tekijän vaikutusta mielekästä tarkastella yhdessä. Keskiarvosti näyttäisi siltä, että suhteen laatu paitsi aiheuttaisi, myös selittäisi paitsi nimitysvalintoja ja käytettyjen nimitysten määriä sekä tilanteista vaihtelua hieman enemmän kuin vastaajan tai tämän kumppanin sukupuoli.

Eroja esiintyi eniten siinä, kuinka monta nimitystä kussakin ryhmässä keskimäärin mainittiin. Vain 10 % kaikista vastaajista ilmoitti käyttävänsä kumppanistaan ainoastaan yhtä nimitystä etunimen lisäksi. Sekä sukupuolella että suhteen virallisuudella oli suuri merkitys nimitysmääriin. Houkuttelevaa olisi sanoa, että mitä virallisemmaksi suhde muuttuu, sitä vähäisemmäksi käyvät ilmoitettujen nimitysten määrät, sillä vakiintuessaan suhde ei enää tarvitse samanlaista määrittelyä kuin vakiintumaton suhde. Miesvastaajilla tämä erottuikin selkeästi. Sanasukkelimpia olivat parisuhteessa olevat miehet, joiden ilmoittamien nimitysten keskiarvo oli peräti 5,75, avioliitossa elävien keskiarvon ollessa 2,57. Vähäisintä variaatio oli avioliitossa elävillä miehillä, jotka ilmoittivat keskimäärin 1,75 nimitystä. Parisuhteessa elävien miesvastaajien osalta arvoja hieman nostaa yksi miehen kanssa seurusteleva miesvastaaja, joka yksinään ilmoitti 15 eri nimitystä, joita yleensä käyttää kumppanistaan. Itse varsinaisissa tilanteissa hänkin ilmoitti kuitenkin käyttävänsä listaamistaan nimityksistä vain kolmea. Naisryhmien väliset erot olivat huomattavasti pienempiä, mutta ajatus suhteen vakiintumisen ja nimitysmäärien vähenemisen korrelaatiosta toteutuu niissäkin. Parisuhteessa nimitysten keskiarvo oli 3,26, avioliitossa 3,43 ja avioliitossa 3,09. Muunsukupuolisista vastaajista kaksi eli parisuhteessa, yksi avioliitossa. Parisuhteessa elävien muunsukupuolisten nimityskeskiarvo oli 2,5 nimitystä - avioliitossa elävä ilmoitti käytetyksi viittauskeinoksi vain kumppanin etunimen.

Naisvastaajien hieman suurempi nimitysvarasto miehiin verrattuna selittyy ainakin naimisissa olevien vastaajien osalta osittain sillä, ettei suomen kielessä ole aviomiestä tarkoittavaa sanaa, joka koettaisiin yhtä monikäyttöiseksi kuin pääasiassa naitua naista tarkoittava sana *vaimo* (75 % naimisissa olevista miesvastaajista käytti). Sana *mies* on viittaussuhteeltaan paljon laajempi ja vaatii suhteen luonnetta määriteltäessä aina etu- tai omistusliitteen (*aviomies*, *avomies*, *minun mieheni*), mikä osaltaan lisää nimitysten määrää. Määrittelyn tarve näkyikin vastauksissa: avo- ja avioliitossa miehen kanssa elävien naisten vastauksissa korostui *miehen* esiintyminen jonkin omistusliitteen kanssa (avoliitossa 37 % kaikista maininnoista sisälsi omistusmuodon, avioliitossa 79 %). Muutamissa vastauksissa muodot esiintyivät toisilleen vaihtoehtoisina samankin tilanteen sisällä, mikä osaltaan implikoi, ettei omistusmuodon merkitseminen ollut vain yksittäisen henkilön vastaustapa vaan pe-

rusmuodosta erillinen variantti. Tilastollisesti merkittävää tilanteista vaihtelua muotojen käytössä ei esiintynyt.

Muunsukupuoliset ja muunsukupuolisten kanssa suhteessa olevat vastaajat korostivat vastauksissaan haluaan viitata kumppaniinsa mahdollisimman sukupuolettomilla nimityksillä. Tämä näytti olevan tekijä, joka laskee käytettyjen nimitysten määrää.

4.4 Seksuaalinen suuntautuminen

Lähes kaikkien samansukupuolisen kumppanin kanssa elävien vastaajien avoimen kentän vastauksissa nousi esiin tarve häivyttää kumppanin sukupuoli tai peittää suhteen olemassaolo kokonaan joissain tilanteissa. Mitkä tilanteet tällaisiksi koettiin ja millaisin kielellisin valinnoin kumppanin sukupuoli-identiteetti häivytettiin, vaihteli kuitenkin vastaajittain. Esimerkiksi yksi miesvastaajista käytti tilanteesta riippumatta kumppanistaan nimitystä *poikaystävä*, vaikka avoimessa kentässä ilmaisikin, ettei kaikissa tilanteissa halua tuoda kumppaninsa sukupuolta ilmi. Eräs naisvastaaja taas valitsi pelkkiä sukupuolettomia nimityksiä viitaten naisystävänsä kaikissa tilanteissa *kultana*, *rakkaana* tai *kihlattuna*. Monissa tilanteissa esimerkiksi sukupuolittuneita *tyttö-* ja *poikaystävä-*nimityksiä käytettiin pääosin kuitenkin varsin vapaasti.

Tilastollisesti sukupuolta ilmaisemattomia nimityksiä ryhmässä ilmoitettiin käytetyiksi eniten virastossa asioitaessa ja työhaastattelussa: tällöin sukupuolittunut ilmaisu vaihdettiin usein *seurustelukumppaniin*, *kumppaniin*, *kihlattuun* tai *puolisoon*. Erityisesti näin oli työhaastattelussa, jossa vain 13 % ryhmään kuuluvista vastaajista ilmoitti käyttävänsä sukupuolittunutta nimitystä. Vastaavasti virastossa 36 % vastaajista arveli käyttävänsä sellaista. Eräs vastaajista perusteli valintaa sillä, että “tuntemattomien ja hieman virallisempien ihmisten seurassa en välttämättä uskalla tuoda esiin sitä, että seurustelen toisen miehen kanssa.”, mutta esimerkiksi varsinaista pelkoa työpaikan saamisen estymisestä kumppanin sukupuolen vuoksi ei kukaan nostanut esiin.

Kiinnostavaa kuitenkin oli, ettei nimityksen vaihtaminen sukupuolta ilmaisemattomaan varianttiin näissä tilanteissa ollut tyypillinen vain seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajille. Sama ilmiö toistui myös heterorakenteisessa avoliitossa elävien naisvastaajien aineistossa. Tämän ryhmän vastaajista 45 % ilmoitti työhaastattelussa ja 58 % virastossa asioidessaan vaihtavansa sukupuolettomaan nimitykseen. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan perustellut valintaansa halulla häivyttää kumppanin sukupuoli, vaan halulla käyttää virallisia nimityksiä virallisiksi koetuissa tilanteissa. Ilmiötä selittävätkin vastaajien suosimat sukupuolettomat nimitykset *avopuoliso* ja *puoliso*. Koska perusteluja tämän tilanteen nimitysvalinnoille tuli vain kahdelta seksuaalivähemmistöihin

kuuluvalta vastaajalta, ei pois voida tietenkään täysin sulkea mahdollisuutta, että joku ryhmään kuuluvista hakisi näistä nimityksistä vakuuttavuutta omaan puheeseensa eikä ensisijaisesti pyrkisi häivyttämään kumppaninsa sukupuolta.

4.5 Tilannekonteksti vaihtelun aiheuttajana ja selittäjänä

Vastaajista 40 % ilmoitti yksiselitteisesti, että ns. ”tilanteen virallisuus” vaikuttaa siihen, mitä nimitystä kumppanista käytetään. Miten tämä tilanteiden virallisuus määrittyi ja mitkä esitetyistä tilanteista tulkittiin virallisiksi tai missä valintoihin vaikuttivat muut tekijät, kuten kuuntelijoiden määrä tai puheenvuoroon käytettävissä oleva aika, jäi kuitenkin monelta täsmentämättä.

Yksi tapa tarkastella vastauksissa näkyvää tilanteista vaihtelua on tarkastella etunimiviittaus-ten määriä yksittäisissä tilanteissa, sillä se oli ainoa viittauskeino, joka sai mainintoja jokaisessa ryhmässä, usein vieläpä hyvin systemaattisesti. Toki sen käyttö arkielämässä on tässä näkyvää yleisempää, mutta mainintojen avulla voidaan hahmotella tilanteiden hierarkiaa alla näkyvän taulukon mukaan.

Taulukko 2. Etunimiviittausten käyttö tilanteittain, %:ia kaikista vastaajista

sukujuhlat	illanistujaiset	lounas	puheenvuoro luennolla	työ- haastattelu	virasto	kauppa	sosiaalinen media
37 %	34 %	18 %	6 %	3 %	4 %	3 %	44 %

Etunimi oli yksi yleisimmistä viittauskeinoista sukujuhlissa, illanistujaisissa ja sosiaalisessa mediassa. Myös lounaalla uusien työ- tai opiskelukavereiden kanssa se sai varsin paljon mainintoja. Etunimiviittauksen ymmärtäminen vaatii puhujan ja kuulijan välistä tuttuutta, kuulijalta ennakkotietoa puhujan suhteesta tai puhujalta aikaa täsmentää viittausta. Muutaman vastaajan mukaan kumppaniin on luontevaa viitata etunimellä silloin, kun keskustelukumppanin kanssa arveltiin puhuttavan aiheesta vielä myöhemmin ja näin ”tutustuttaa” kuulija omaan kumppaniin. Jos vuorovaikutus oli vain hetkellistä, kuten se esimerkiksi virastossa tai kaupassa asioitaessa oli, turvaututtiin mieluummin yksiselitteiseen, merkitykseltään läpinäkyvään sanaan. Etunimi oli myös yksi tapa häivyttää suhdetta: ilman tarkempaa määrittelyä etunimiviittaus saattaa tarkoittaa ketä tahansa.

Pääsuuntaus vastauksissa oli, että *työhaastattelu* ja *asiointitilanne virastossa* tulkittiin ennako-oletusten mukaisesti tilanteiksi, joissa pyrittiin käyttämään virallisempia nimityksiä. Tällaisiksi miellettiin muun muassa *avo-/aviopuoliso*, *avo-/aviomies/-vaimo*, *seurustelukumppani*, *puoliso* ja *kihlattu*. Näissä tilanteissa käyttömaininnat jakautuivat huomattavasti harvemmalle nimitykselle, ja

joukosta katosivat lähes kaikki leikillisiksi tai puhekielisiksi laskettavat variantit – samoin etunimi. Mielenkiintoista kyllä myös puheenvuoro luennolla korreloi selkeästi näiden kahden tilanteen kanssa, mikä näkyy erityisen hyvin tarkasteltaessa alla olevasta taulukosta *avo-* ja *avio-*etuliitteiden esiintyvyyttä *avo-* ja *avioliitossa* elävien informanttien vastauksissa. Etuliitteiden esiintyminen korreloi myös muiden virallisiksi koettujen nimitysten esiintymisen kanssa.

Taulukko 3. *Avo-* ja *avio-*etuliitteet nimityksissä tilanteittain. %:ia kaikista *avo-* tai *avioliitossa* elävistä

sukujuhlat	illanistujaiset	lounas	puheen- vuoro luen- nolla	työ- haastattelu	virasto/ työvoima- toimisto	kauppa	sosiaalinen media
11 %	8 %	11 %	29 %	40 %	53 %	6 %	4 %

Perustelut etuliitteiden käytölle olivat etupäässä taloudellisia: ne nopeuttivat asiointitilannetta ilmaisemalla suhteen virallisuuden ja implikoimalla, että pariskunta asuu yhdessä tai on naimisissa, mikä saattaisi vaikuttaa vuorovaikutustilanteen etenemiseen. Etuliitteisten muotojen käyttö oli kuitenkin huomattavasti tyyppillisempää *avo-* kuin *avioliitossa* eläville vastaajille. Moni vastaaja ilmoitti käyttävänsä *avo-*alkuisia nimityksiä aina, kun oli tarvetta tuoda esille asumismuoto yhdessä kumppanin kanssa tai muuten korostaa vakavampaa suhdetta kumppaniin kuin *ystävä-* tai *kaveri-*päätteisten nimitysten koettiin viestittävän. Etuliitteellisten muotojen käyttöön kerrottiin vaikuttavan myös halun kuulostaa vakuuttavammalta tai aikuisemmalta, mikä selittänee niiden suosiota viraston ohella myös työhaastattelussa. Parisuhteessa elävät vastaajat hakivat ilmeisesti hieman samaa vaikutusta korvatessaan työhaastattelussa ja virastossa *ystävä-*loppuiset nimitykset nimityksillä *seurustelukumppani*, *kumppani* ja *kihlattu*, vaikka suuri osa käytti näissäkin tilanteissa *poika-* tai *tyttöystävää* (54 % työhaastattelussa ja 65 % virastossa).

Vastakohtaisen vertailuparin tarjosivat sukujuhlat ja rennot illanistujaiset. Vaikka molemmat luokitetaan arkikeskusteluksi, arvottivat vastaajat ne hieman erilaisiksi. Etunimiviittaukset olivat molemmissa hyvin yleisiä. Illanistujaisissa ilmoitettiin kuitenkin käytetyksi ryhmästä riippuen noin 1-3 nimitystä enemmän kuin sukujuhlissa. Käytetyissä nimityksissä oli myös runsaasti tyyllillisiä eroja. Illanistujaisissa käytettiin todennäköisemmin leikillisempiä tai puhekielisempiä nimityksiä: edustuksensa saivat muun muassa *ukko*, *avokki*, ja *poikkis*, jotka sukujuhlien nimityksistä puuttuivat kokonaan. Lounas uusien työ- tai opiskelukavereiden kanssa korreloi selvästi näiden tilanteiden kanssa, mutta nimitysvalinnoissa suosittiin hieman selkeämmin neutraaleiksi tai virallisiksi koettuja nimityksiä leikillisten sijaan.

Sukujuhliissa käytettyihin nimityksiin ilmoitettiin vaikuttavan läsnäolijoiden ikä: iäkkäämpien sukulaisten kanssa pyrittiin käyttämään yksiselitteisempiä, usein vähemmän leikillisiä nimityksiä kumppanista, kun taas omanikäisten seurassa myös leikillisemmät ilmaisut koettiin sopiviksi. Kuulijan ikään kytkeytyi kahdessa vastauksessa oletus siitä, ettei vanhempi sukulainen ymmärtäisi parin keskinäistä huumoria. Tällöin myös nimitykset, jotka millään tavalla voitaisiin tulkita halventaviksi, jäivät käytöstä. Kuulijoiden ikä vaikuttanee myös työ- tai opiskelukavereiden kanssa puhuttaessa riippuen siitä kumpaan tilanteeseen vastaaja on ensisijaisesti vastannut. Opiskelumaa-ilmassa puhuja voi kenties olettaa kuulijoiden olevan suhteellisen samanikäisiä, työyhteisössä myös hieman vanhempia. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla vastaajilla nimitysvalintoihin vaikuttivat lisäksi kuulijan tunnettu uskonnollinen vakaumus tai negatiivinen suhtautuminen homoseksuaalisuuteen tai muunsukupuolisuuteen, mikä lisäsi todennäköisyyttä häivyttää kumppanin sukupuoli-identiteettiä.

Sosiaalinen media erosi muista tilanteista erityisesti siinä, että tilanteessa ilmoitettiin keskimäärin käytetyiksi jopa huomattavasti enemmän nimityksiä. Monipuolisimpia olivat avoliitossa elävät naiset, jotka ilmoittivat tilanteessa kaikkiaan 33 erilaista nimitystä, kun muissa tilanteissa nimityksiä mainittiin 10–15. Muilla ryhmillä erot eivät olleet näin suuria, mutta pääsääntöisesti olemassa (poikkeuksena naimisissa ja parisuhteessa naisen kanssa olevat miehet, joilla muutoksia ei esiintynyt lainkaan). Tästä vastauskentästä nousivat myös aineiston leikillisimmät ilmaisut kuten *kanssakärsijä*, *elämäni mies* ja *ihanuussingulariteetti*. Luonnollisiksi koettiin jopa hellittelynimet kuten *rakas* ja *muru*, jotka eivät muissa tilanteissa saaneet juuri lainkaan mainintoja. Vastaajien mukaan tässä ympäristössä saa (ja kenties pitääkin) olla kielellisesti luova ja leikkisä, ja käyttää vapaamuotoisia ilmauksia. Muutama vastaajista kuitenkin pohti sosiaalisen median julkisuutta ja sen vaikutusta nimitysvalintoihin. Julkisuus vähensi etenkin etunimiviittauksia.

Kuten jo aiemmin todettu, vastaajat huomioivat varsin tarkasti ja usein yksityiskohtaisestikin vuorovaikutustilanteeseen osallistuvien henkilöiden vaikutusta siihen, kuinka omasta kumppanista puhutaan tai kuinka viralliseksi tilanne koetaan. Avoimen kentän vastauksissa tärkeiksi tekijöiksi nousivat kulloisenkin keskustelukumppanin *ikä*, *status*, *asema*, *rooli*, *suhde puhujaan ja tämän kumppaniin*, *aiempi tietämys* (tietoisuus suhteen olemassaolosta tai sen laadusta) sekä arvio siitä, millaista kieltä toinen osapuoli odottaa vastaajan käyttävän tai millaista kieltä tämä edellyttää käytettäväksi.

Muita muuttujia, joiden vastaajat ilmoittivat vaikuttavan nimitysvalintoihinsa, olivat *kumppanin ominaisuudet*, *keskustelun sävy* ja *puhujan mielentila*. Kumppanin ominaisuuksiin kuuluivat muun muassa *ikä* ja *ulkonäkö*. Ne vaikuttivat erityisesti leikillisten ilmaisujen sekä hellittelynimien valintaan ja käyttöön, mutta myös sellaisiin nimityksiin kuten *poikaystävä*, *puoliso*, *vaimo* ja *avo-*

mies, tai kuten eräs vastaaja totesi: ”Vaimoni on niin nuori ja kaunis, ettei hänestä tule mieleen emäntä”.

4.6 Negatiivisia mainintoja saaneet nimitykset

Negatiivisia mainintoja saaneita nimityksiä tarkasteltaessa huomionarvoista on, että hyvin monet paljon käyttömainintoja saaneet nimityksetkin keräsivät yksittäisiä negatiivisia mainintoja. Aineistossa esiintyi kuitenkin runsaasti sanastoa, johon liitettiin vain negatiivisia konnotaatioita tai kukaan vastaajista ei halunnut käyttää niitä omassa puheessaan (ks. liitteet). Lähempään tarkasteluun tässä esityksessä pääsevät pääasiassa vain ne nimitykset, jotka yksittäin tai osana suurempaa ryhmää keräsivät runsaasti negatiivisia mainintoja – poikkeuksena tästä mielenkiintoisena kuriositeettina esiintynyt, sanakirjoille tuntematon *mieheke* (luku 4.6.4), joka keräsi tasaisesti sekä negatiivisia että käyttömainintoja.

Tyypillisimmiksi syiksi vältellä eri nimityksiä mainittiin muun muassa se, ettei nimitys kuvannut suhteen laatua (esim. *puoliso* parisuhteessa elävien vastauksissa), se ei sopinut omaan kielenkäyttöön (esim. nimityksen koettiin kuuluvan itseä nuorempien tai vanhempien käyttämään kieleen) ja nimitykseen liittyvät ikävät assosiaatiot ja konnotaatiot.

4.6.1 Hellittelynimet julkisessa käytössä

Yhdestä asiasta vastaajien kesken vallitsi selkeä mielipide: omaa kumppania ei tule hellitellä julkisilla paikoilla. Tämän ilmaisi suoraan 43 % kaikista vastaajista. Näistä 25 % mainitsi vierastavansa kaikenlaisia hellittelynimiä kokonaisuutena, loput maininnat koskivat joko muutamaa hellittelynimeä tai yksittäisiä hellittelynimiksi tulkittavia nimityksiä. Erityisesti vastaajat vierastivat sellaisia ”ällösöpöjä” hellittelynimiä kuten *mussukka*, *hanipöö* ja *raksu*. Osan niistä arvioitiin olevan ”lapsellisia” tai ”teinimäisiä”.

Syyt hellittelynimien välttelyyn kuitenkin vaihtelivat. Ensiksikin niiden käytön arvioitiin aiheuttavan kuulijalle kiusaantuneen olon. Hellittelynimet koettiin kahdenkeskiseen käyttöön tarkoitetuiksi, intiimeiksi tai salakielisiksi, jolloin niiden käyttö muiden läsnäollessa ei tuntunut sopivalta. Toisekseen nimitykset koettiin myös usein oman parisuhteen ”liiallisena korostamisena”. Osa niistä koettiin myös omaa kumppania jollakin tavalla alentaviksi. Tyypillistä kuitenkin oli, ettei negatiivista suhtautumista niihin osattu tai haluttu selittää tarkemmin, vaikka vastaajat raportoivat sellaisistakin tunnereaktioista kuin “[hellittelynimet] saavat lähinnä niskakarvani nousemaan

tyyn”. Poikkeuksina hellittelynimien käytössä esiintyivät sanat *kulta*, *muru* ja *rakas*, jotka käyttömainintojen perusteella koettiin sopiviksi erityisesti sosiaalisessa mediassa käytettäviksi. Miksi nimenomaan näitä kohdeltiin muita hellittelynimiä lempeämmin, jäi perustelematta.

4.6.2 Sukupuolittuneet, pejoratiivisiksi koetut nimitykset

Naisvastaajilta eniten negatiivisia mainintoja saivat *isäntä* (22), *äijä* (17) ja *ukko* (37). Näitä mainintoja myös perusteltiin ahkerasti. Esimerkiksi *ukon* koettiin usein viittaavan vanhempaan mieheen: joko puoliso oli siis liian nuori kutsuttavaksi ukoksi tai ukko oli jo vastaajan puheessa vakiintunut oman isoisän tai isän nimitykseksi. Nimityksen käyttömaininnat korreloivatkin vahvasti suhteen virallisuuden ja sitä kautta kenties vastaajan ja kumppanin iän kanssa: *ukko* sekä sen variantit *ukko-kulta* ja *oma ukko* esiintyivät avo- (4) tai avioliitossa (3) elävien naisten vastauksissa, kun taas parisuhteessa eläviltä se ei saanut lainkaan käyttömainintoja.

Joissain vastauksissa *ukko* ja *äijä* saivat tosin myös sellaisia kuvauksia kuin “junttimainen” ja “vanhanaikainen”, *isännän* herättäessä vastaajissa jopa niin suuria emotioita, että sanaa kuvattiin adjektiiveilla kuin “ällöttävä” ja “sivistymätön”. Naisvastaajat suhtautuivat myös varsin kielteisesti nimitykseen *poikkis* (13 negatiivista mainintaa), sillä se koettiin itseä nuorempien puhujien käyttämäksi, ”teinikieliseksi”.

Sen sijaan miesvastaajat ilmoittivat vierastavansa kielenkäytössään erilaisia pejoratiivistuneita naista tarkoittavia ilmauksia kuten *akka*, *muija*, *ämmä* ja *eukko* sekä varsinaisia haukkumasanoja kuten *horo* kuvaamassa omaa kumppaniaan. Näiden käyttöön ottivat kantaa myös viisi naisvastaajaa, jotka totesivat, etteivät koskaan haluaisi kumppaninsa kutsuvan heitä näillä nimityksillä. Sana *muija* lienee sanoista neutraalein, sillä se esiintyi kahden vastaajan käyttösanastossa. Mielenkiintoisimman vastaanoton sai kuitenkin *emäntä*: negatiivisia mainintoja se sai sekä mies- että naisvastaajilta, mutta suhteutettuna myös hyvin runsaasti käyttömainintoja.

4.6.3 Yllättävä *kumppani*

Eräs mielenkiintoisimmista aineistosta nousseista yksittäisistä nimityksistä oli kyselylomakkeessa suhteen toista osapuolta kuvaamaan käytetty *kumppani*. Tutkielman yhtenä ennakko-oletuksena oli, että nimitykseen liitettäisiin negatiivisia konnotaatioita ja sen aktiivisimpia käyttäjiä olisivat homoseksuaalisessa suhteessa elävät, jotka käyttäisivät sitä suhteen toisen osapuolen sukupuoli-identiteetin häivyttämiseen (ks. Jantunen 2014: 3). Nimitys saikin 13 negatiivista mainintaa, joista

kolme perusteltiin nimenomaan sanan assosiatiivisella kytkennällä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin: “Kumppani on jotenkin kömpelö sana, joka nykyään on usein vähän varpaisillaan käytetty seksuaalivähemmistöihin liittyvän leiman takia.”. Sen sijaan runsaasti käytetylle *seurustelukumppanille* kukaan ei antanut negatiivisia mainintoja.

Yllättäen kysymysten 3 ja 4 vastauksissa kuitenkin ilmeni, että *kumppania* suosivat eniten miehen kanssa parisuhteessa elävät naisvastaajat, joista 33 % ilmoitti sanan kuuluvan aktiiviseen käyttösanastoonsa. Heterorakenteisissa avoliitoissa eläviltä naisilta sana sai viisi käyttömainintaa ja yhden sekä yhdeltä nais- ja yhdeltä miesparin osapuolelta. Muunsukupuoliseen kumppaniin sillä viittasi kaksi. Sanan aktiivisimpia käyttäjiä eivät siis välttämättä olekaan - ennakoasenteista huolimatta - seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat.

Heterorakenteisessa parisuhteessa elävät vaikuttaisivat hakevan nimitystä käyttämällä kielenensä jonkinlaista vakuuttavuutta: nimityksen käyttö rajoittui pääosin virallisiin tilanteisiin. Muunsukupuoliseen kumppaniin sillä viitattiin nimenomaan sukupuolettomuutensa vuoksi. Seksuaalivähemmistöihin eksplisiittisesti kuuluvilla sana näytti liittyvän usein kumppanin sukupuolen häivyttämiseen. Sanan käyttöä ja tämän ryhmän sanaan liittämien konnotaatioiden selvittämiseksi tarvittaisiin kuitenkin syvällisempää tutkimusta. Mikäli sana kielenpuhujien mielestä yleisemmin implikoi suoraan homoseksuaalisuutta, ei se liene enää erityisen toimiva seksuaalista suuntautumista peittävässä funktiossa. Heterorakenteisessa parisuhteessa elävien naisvastaajien käyttömaininnat kuitenkin herättävät epäilyksiä, ettei näin kaikkien puhujien keskuudessa olisi.

4.6.4 Uutta luova -ke

Mielenkiintoinen oli neljän avoliitossa ja yhden parisuhteessa elävän naisvastaajan vastauksissa esiintyvä *mieheke* ja yhdyssana *avomieheke*, joka sai kolmelta vastaajalta negatiivisen maininnan. Kahdeksan vastaajan maininta sanasta implikoi kohtalaista levinneisyyttä. Uudemmatkaan sanakirjat eivät kuitenkaan nimitystä tunne. Yhden vastaajan käyttösanastossa esiintyi myös variantti *äijäke*. Sen sijaan vanhempikantaista naispuolista termiä *vaimoke* ei käytetyksi ilmoitetussa sanastossa esiintynyt lainkaan - kolme negatiivista mainintaa se kuitenkin sai.

Sanakirjoissa *vaimoke* määritellään “leikkisäksi avovaimon nimitykseksi” (Kielitoimiston sanakirja s.v. *vaimoke*), mutta joissain katsauksissa se saa myös hieman negatiivisemmän määritteen “vaimon korvike” (Jussila & Länsimäki 2002 s.v. *vaimoke*). Arkikeskustelussa sana assosioituikin yllättävän vahvasti sanaan *korvike*, vaikka kytkennät myös muihin *-ke* -johtimella muodostettuihin sanoihin (*eläke*, *sulake*) olisivat mahdollisia.

6 PÄÄTÄNTÖ

Kaiken kaikkiaan voidaan siis sanoa suomalaisten käyttävän varsin monipuolisia nimityksiä kumppanistaan. Tässä katsannossa niistä kaikista ei kuitenkaan esiintynyt kuin murto-osa. Varsin hyvin nousivat kuitenkin esiin suosituimmat nimitykset eri ryhmien keskuudessa. Nämä nimitykset koetaan ryhmänsisäisesti varsin neutraaleiksi ja moneen tilanteeseen sopiviksi eikä niihin yleisesti liity negatiivisia konnotaatioita. Niiden käyttöä ohjaavat kuitenkin suhteen virallisuus ja puhujan ja kumppanin ikä (erityisesti *puoliso*, *-ystävä* ja *(-)mies*).

Tilanteisen vaihtelun osalta tutkimus nosti esiin hyvin vähän sellaista, mitä ei aikaisempien aihetta kuvaavien teorioiden ja tutkimusten perusteella olisi tiedetty. Kumppanin nimitysten osalta kielenpuhujia näyttää ohjaavan sääntö siitä, että virallisten tilanteiden kieli pyritään ohjaamaan normitetun kielen mukaiseksi (Paunonen 1982: 98–100); tässä tapauksessa käyttämään virallisiksi koettuja nimityksiä virallisissa tilanteissa ja jättämään leikillisten ilmaisujen käyttö vapaampiin tilanteisiin. Kuulijoilla on suuri vaikutus käytettyjen nimitysten valintaan; tuttuuden jälkeen tärkeimmäksi epävirallisimmissa tilanteissa nousee keskustelukumppanin ikä, virallisissa status tai rooli, joskaan iän vaikutusta ei näissäkään tilanteissa voida sulkea pois, sillä monet ikää koskevat vastaukset olivat hyvin yleisluontoisia. Vaikkei vastaajan tai kumppanin ikää kysytty, nousivat ne avoimen kentän vastauksissa varsin tärkeiksi nimityksen valintaan vaikuttaviksi tekijöiksi.

Virallisiksi koettuja nimityksiä kielessä on varsin rajallinen määrä, kun taas epävirallisempien tai leikillisten ilmausten valikoimaa näyttää kaventavan vain puhujan mielikuviutus. Leikilliset ilmaisut ovat usein hyvin puhujakohtaisia. Nimitysten käyttöä suuntaavat vahvasti puhujan omat preferenssit ja sanoihin liittämät konnotaatiot ja assosiaatiot sekä se, millaisten nimitysten koetaan sopivan osaksi omaa kielenkäyttöä. Hellittelynimiä ei koeta julkiseen käyttöön sopiviksi yhtään sen enempää kuin Nirvinkään (1952) aikaan. Raja hellittelynimen ja leikillisen nimityksen välillä voi kuitenkin nykypuheessa olla häilyvä. Negatiivisimpia konnotaatioita liittyy pääasiassa halventaviksi koettuihin, aiemmin vanhaa ihmistä tarkoittaviin sanoihin kuten *ukko* ja *akka*.

Suhteen laatu määrittelee pääasiassa virallisiksi, mutta myös neutraaleiksi koettujen nimitysten käyttöä. Avoliitossa elävät ovat vapaimpia valitsemaan sekä parisuhteessa että avioliitossa elävien tyypillisimmin käyttämiä nimityksiä. Toisaalta vaikuttaa siltä, että tämä ryhmä myös tarvitsee eniten määrittelyä suhteelleen muun muassa virastoasioinnissa. Naimisiinmeno sen sijaan näyttää vähentävän nimitysmääriä nimitysten vakinaistuessa. Naisen kanssa avioliiton solmivilla miehillä tähän vaikuttaa ensisijaisesti *vaimo* -nimityksen yksiselitteisyys. Miesten ja naisten väliltä löytyi varsin vähän eroja. Sekä nais- että miesvastaajat olivat yhtä tilannesensitiivisiä eikä naisiin vanhas-

taan liitetty yleiskielisyyksien suosiminen (mm. Nuolijärvi 1988: 78–79) juuri näkynyt silmiinpistävävä piirteenä.

Muunsukupuoliseen kumppaniin viitataan tyypillisimmin sukupuolettomalla nimityksellä: tämä paitsi ohjaa valintoja myös näyttää vähentävän valinnan mahdollisuuksia, vaikka aineistosta muuten nousikin runsaasti sukupuolettomia nimitysvariantteja.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää mahdollisia eroja heteronormatiivisessa suhteessa elävien sekä seksuaalivähemmistöjen tavoissa viitata kumppaniinsa. Tyydyttävästi tähän kysymykseen ei vastaajien epäsuhtaisen määrän vuoksi voitu vastata, mikä jättää runsaasti tilaa jatkotutkimukselle. Nimitysvalinnoissa tämän aineiston ryhmien välillä ei kuitenkaan esiintynyt tilastollisesti merkittäviä eroja: esimerkiksi epävirallisissa tilanteissa käytetyt nimitykset olivat molemmilla ryhmillä keskimäärin yhtä sukupuolittuneita. Eroja löytyikin lähinnä asenteista. Erityisesti virallisissa tilanteissa lähes jokainen seksuaalivähemmistöihin kuuluva vaihtoi sukupuolittuneen nimityksen sukupuolettomaan varianttiin kumppanin sukupuoli-identiteetin peittämiseksi. Tämä ilmiö ja siihen liittyvät ajatukset ja asenteet vaatisivat vielä intensiivisempää, mahdollisesti haastattelun keinoin toteutettua asennetutkimusta. Nyt tehty tutkimus tarjoaa jatkotutkimukselle kuitenkin varsin mielenkiintoisen pohjan osoittamalla, että myös heteronormatiivisessa suhteessa elävät naisvastaajat käyttävät runsaasti sukupuolettomia nimitysvariantteja lähes samoissa tilanteissa kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvat. Koska sukupuolittuneiden nimitysten käyttö on kuitenkin kokonaisuutena puhujien keskuudessa yleisempää, voi sukupuolettoman variantin käyttö herättää kuulijoissa huomiota erityisesti epävirallisemmissä tilanteissa.

Vaikka nostikin esiin muutamia mielenkiintoisia kuriositeetteja sekä sanastoa, jota sanakirjat eivät vielä tunne, synnytti tutkimus siis oikeastaan enemmän uusia kysymyksiä kuin antoi vastauksia. Aineiston pienuuden ja epätasaisen sukupuolijakauman vuoksi naispuoliseen kumppaniin viittaavaa sanastoa kertyi varsin niukasti.

Kyselylomake toimi erityisesti yksittäisten nimitysten keräämisessä. Vastaajat olivat pääsääntöisesti varsin motivoituneita pohtimaan vastauksiaan, mikä toi paljon dataa myös avoimiin kysymyksiin. Toisaalta voi olla hyväkin kyseenalaistaa, minkä verran vastaajien arvioihin omasta kielenkäytöstään on vaikuttanut halu vastata ”oikein” eli merkitä virallisiksi koettuja nimityksiä virallisiin tilanteisiin. Tämä voi antaa kaunistellumman kuvan todellisesta kielenkäytöstä. Samoin on syytä pohtia vaikuttiko kyselylomakkeessa käytetty *kumppani* positiivisesti nimityksen saamiin käytömainintoihin. Vaikkei tutkimuksen tuloksia voida yleistää, tarjoavat ne kuitenkin varsin mielenkiintoisen läpileikkauksen tämänhetkisistä käytössä suosituista kumppaninimityksistä sekä niiden vaihtelusta.

LÄHTEET

- Cameron, Deborah 1996: Sukupuoli ja kieli, Tampere; Vastapaino
- Bamman, David, Eisenstein, Jacob & Schnoebelen, Tyler 2014: Gender identity and lexical variation in social media. – *Journal of Sociolinguistics* 18 (2) s. 135-160.
- Harvey, Keith 1997. “Everybody loves a lover”. Gay men, straight men and a problem of lexical choice – Keith Harvey & C. Shalom (toim.), *Language and desire: Encoding sex, romance and intimacy*. London: Routledge. s. 60–82
- Hlbtqiq-sanasto. Seta ry. <http://seta.fi/hlbtqi/>
- Hämäläinen, Simo O. 1982: Mikrotason sosiolingvistiikka – keskustelun kielioppia. – M.K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä*. s. 132–165. Helsinki: Gaudeamus.
- Jantunen, Jarmo 2014: Kaapin ovet selällään: vuorovaikutuksen heteronormatiivisuutta rikkomassa. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 10.4.2014 (<http://www.kieliverkosto.fi/article/kaapin-ovet-selallaan-vuorovaikutuksen-heteronormatiivisuutta-rikkomassa/>)
- Jussila, Raimo & Länsimäki, Maija 1994: *Se siitä : Suomen kielen seksisanakirja*. Porvoo ; Helsinki Juva: WSOY.
- Jussila, Raimo & Länsimäki, Maija 2010: *Seksisanat : Suuri suomalainen seksisanakirja* ([Uud. laitos]. painos). Espoo: Prometheus.
- Jussila, Raimo & Länsimäki, Maija 2002: *Aina mielessä : Lempisanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Kahla, Martti 2013: *Dokasitsä - bysittetekste? : Viina ja seksi stadin slangissa : Suomi-stadi hakemisto*. [Helsinki]: Edico.
- Karjula, Elina 2010: *Rekisteröityjä rouvia ja kahden sulhasen pareja - parisuhteen rekisteröinti siirtymäriitinä*, pro gradu -tutkielma, Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos. <http://www.doria.fi/handle/10024/58888>
- KS = Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 166. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone 2012. – <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> 3.5.2015
- Kurki, Anne 2009: Uusperhe-suomi-sanakirja, eli, Kuinka tulkita uusperheellisen sanavalintoja selkokielelle. Helsinki: Johnny Kniga.
- Lappalainen, Hanna & Vaattovaara, Johanna 2005: Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. – *Virittäjä* 109 (1) s. 98–110.
- Leap, William 1996: *Word's Out : Gay Men's English*. Minneapolis - London: University of Minnesota Press.
- Lappalainen, Hanna 2001: Variaation tutkimuksen ja keskusteluanalyysin näkökulmat toisiaan tukemassa. – *Keskusteluanalyysin näkymiä* *Kieli* 13, s. 155–184. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Mantila, Harri 1998: *Jätkät ja jässikät, donjuanit ja genlemannit* eli Perussanakirjan mieskuva, Vesa Heikkinen & Harri Mantila & Markku Varis (toim.), *Tuppisuinen mies: kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista*, s. 15–31. Hämeenlinna: Karisto Oy.

- Niemikorpi, Antero 1998: Suurifrekvenssinen mies. – Vesa Heikkinen & Harri Mantila & Markku Varis (toim.), *Tuppiainen mies: kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista*, s. 32–48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nirvi, R. E. 1952: *Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta*. Suomi 106: 1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paunonen, Heikki 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä*, s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- Raevaara, Liisa, Ruusuvuori, Johanna & Haakana, Markku 2001: Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. – Ruusuvuori et al. (toim.), *Institutionaalinen vuorovaikutus*, s. 11–38. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rawson K. J. & Williams Cristian 2014: Transgender*: The Rhetorical Landscape of a Term
Present Tense: A Journal of Rhetoric in Society 2 (214) s. 1-9
<http://www.presenttensejournal.org/wp-content/uploads/2014/05/RawsonWilliams.pdf>
- Siironen, Mari 1988: Aito naisellinen tunteenpurkaus eli Nykysuomen sanakirjan naiskuva. – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*, s. 41–46. Helsinki: Yliopistopaino.
- Trudgill, Peter, 1974: *Sociolinguistics – An Introduction*. Middlesex, England: Penguin Books Ltd.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2004: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vehkalahti, Kimmo 2014: *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. [Helsinki]: Finn Lectura.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

1. Vastaajan sukupuoli

Nainen

Mies

Muu (täsmennä halutessa)

2. Kumppanin sukupuoli

Nainen

Mies

Muu (täsmennä halutessa)

3. Suhdemuoto

Avoliitto/rekisteröity parisuhde

Avoliitto (asumme yhdessä)

Parisuhde (emme asu yhdessä)

4. Millaisilla sanoilla yleensä viittaaat kumppaniisi, kun muut läsnäolijat eivät tunne häntä eikä hän itse ole paikalla?

5. Seuraavassa on esitetty tilanteita, joissa kumppanisi ei ole läsnä, mutta nousee jollakin tavalla ohimennen puheeksi. Keskustelutoverisi eivät tunne kumppaniasi. Millä sanalla viittaisit häneen näissä tilanteissa?

Sukujuhlat

Rennot illanistujaiset, joissa eksyt puheisiin puolitutun kanssa.

Lounas- tai kahvihuonekeskustelu uuden opiskelu- tai työtoverin kanssa.

Yleisöpuheenvuoro luennolla, oppitunnilla tai muussa julkisessa puhetilanteessa.

Työhaastattelu.

Asiointitilanne virastossa (esim. työvoima- tai opintotoimisto).

Kaupassa ostamassa lahjaa kumppanillesi.

Julkinen some-teksti (esim. Fb-, Twitter- tai blogipäivitys, seuraajien joukossa parisuhdestatustasi tuntemattomia).

6. Mitkä asiat vaikuttavat siihen, millä sanalla/sanoilla viittaaat kumppaniisi kussakin tilanteessa?

7. Mainitse sellaisia sanoja, joita muut käyttävät kumppaneistaan, mutta joita et itse käyttäisi.

8. Miksi edellä mainitsemiesi sanojen käyttö ei tunnu sinusta luontevalta?

Liite 2. Vain negatiivisia mainintoja saaneet nimitykset

partneri, kundikaveri, toinen osapuoli, komeampi puolisko, hellu, isi, isä, iskä, isukki, setämies, pappa, isännys, meidän mies, hallitus, akka, projekti, eukko, vaimoke, horo, oma vaimo, tytsy, hoito, gf, mus-su, mussukka, muwu, pupu, raksu, miun rakas, rakkaimpani, murmeli, kultsipuppeli, kultsu, kultaseni, kulta-pupu, kultti, kulttu, kullannuppu, kultamussukka, halipupu, höpönassu, hani, hanipöö, höpönassu, sydänpöyry, hanimussukka, söpöliini, puppeli, papi, beibe, beibi, bae, pullava, pullukka, lihapulla, toope, se helevetin paska, mölli, pahempi puolisko, marakatti, moobs, schmoopie, honey, booboo, pähkinänsärkijä, tyty-yde, sokerijuurilas, töttö-öttö, söpsö, tipu, pupu, pulu

Liite 3. Kätyt nimitykset tilanteittain. Parisuhde.

	A	B	C	D	E	F	G	H
N/M	etu-nimi 19 lempinimi 1 py 23 pk 1 kumppani 1 kihlattu 1 sulhanen 2 parempi p 1 mies-ystävä 1 kaveri 1 tuo mun kaveri 1	etu-nimi 12 lempi-nimi 3 py 27 pk 1 poikkis 1 kumppani 1 kihlattu 1 mies 4 kulta 1 isäntä 1 parempi p 2 mieheke 1 sielun-kumppani 1 kaveri 1	etunimi 6 lempinimi 1 py 33 pk 3 kumppani 2 kihlattu 1 mies 3 isäntä 1 kaveri 1	etunimi 2 py 31 kumppani 10 seurustelu-kumppani 2 kihlattu 1 sulhanen 1 mies 4 kaveri 1	etunimi 1 py 30 kumppani 10 seurustelu-kumppani 3 kihlattu 1 hollantilainen sulhanen 1 mies 4 miesystävä 2	etunimi 3 py 32 kumppani 5 seurustelu-kumppani 1 kihlattu 1 hollantilainen sulhanen 1 puoliso 1 avopuoliso 1 miesystävä 1	etunimi 2 lempi-nimi 1 py 35 pk 2 poikkis 1 kumppani 5 kihlattu 1 mies 4 parempi p 1 puoliso 2 mieheke 1	etunimi 21 lempi-nimi 3 py 19 pk 1 poikkis 1 kumppani 4 kihlattu 1 mies 1 rakas 6 kulta 5 muru 2 isäntä 2 parempi p 2 mieheke 1
M/N	tyttö-ystävä 2 likkakaveri 1 emäntä 1	etunimi 1 emäntä 1 neiti-puolisko 1 hömö	etunimi 1 tyttö-ystävä 1 likkakaveri 1 emäntä 1	tyttö-ystävä 2 parempi p 1 emäntä 1	tyttö-ystävä 2 seurustelu-kumppani 1 emäntä 1	tyttö-ystävä 2 seurustelu-kumppani 1 emäntä 1	tyttö-ystävä 1 emäntä 1 parempi p 1 hassutin 1	emäntä 1 nöpö 1 ihanuus-singulariteetti 1
N/N	tyttö-ystävä 2	tyttö-ystävä 2 puolisko 1	tyttö-ystävä 2 puolisko 1	tyttö-ystävä 1 seurustelu-kumppani 1	seurustelu-kumppani 2	tyttö-ystävä 1 seurustelu-kumppani 1	tyttö-ystävä 2	tyttö-ystävä 1 seurustelu-kumppani 1 homo 1
M/M	etunimi 1 muru 1 kaveri 1 kulta 1 kumppani 1	poika-ystävä 2 mieheni 1 kulta 1	etunimi 1 kumppani 2 rakas 1	poika-ystävä 2 poika-kaveri 1 kihlattu 1 kumppani 1	etunimi 1 kumppani 2 rakas 1	poika-ystävä 2 poika-kaveri 1 kihlattu 1 kumppani 1	poika-ystävä 2 poika-kaveri 1 kulta 1	etunimi 1 poika-ystävä 2 kulta 2 poika-kaveri 1 hun 1 tuo yksi 1
N/Muu	etunimi 1	etunimi 1	puoliso 1	puoliso 1	puoliso 1	kumppani 1	puoliso 1	kulta 1

Muu/M	etunimi 1	-	-	-	-	-	-	-
-------	-----------	---	---	---	---	---	---	---

Liite 4. Käytetyt nimitykset tilanteittain. Avosuhde.

	A	B	C	D	E	F	G	H
N/M	py 30 pk 6 mies2 avo- mies 4 avo- puoliso 5 etu- nimi 21 puoliso 3 mies- ystävä 1 kihlattu 4 isäntä 1 parempi p 2 mieheke 1	py 37 pk 6 mies 16 avo- puoliso 3 avomies 2 avokki 4 etu- nimi 15 lempi- nimi 3 isäntä 2 siippa 1 miekkon- en 1 poikkis 1 avokki 4 toinen puolisko 1 vahvempi p 1 ukkoni + etunimi 1 ukko 1 isäntä 1	py 40 pk 5 mies 14 avo- puoliso 4 avo- mies 5 avokki 1 kihlattu 2 etunimi 12 mie- heke 2 puoliso 2 ukko 1 ukkoni + etu- nimi 1 miekkon- en 1 1	py 30 pk 3 avopuoliso 14 avomies 11 mies 13 (:ni 3, mun 3) avokki 2 puoliso 7 kihlattu 3 etunimi 3 miesystävä 2 mieheke 1 poikkis 2 seurustelukump- pani 1 avomieheke 1 etunimi + avo- puoliso 1	py 21 pk 2 avo- mies 14 avo- puoliso 19 puoliso 6 mies 12 etunimi 1 tuleva puoliso 1 kihlattu 2 toinen p 1 mies- ystävä 2 kump- pani 1	py 17 pk 2 avomies 16 avopuoliso 27 puoliso 5 mies 8 etunimi 1 kihlattu 1 kumppani 2 seurustelukump- pani 1 kumppani 3	py 41 pk 5 avo- mies 2 avo- puoliso 4 puoliso 1 mies 17 kulta 1 kihlattu 2 siippa 1 mieheke 3 poikkis 1 parempi p 2 isäntä 1 miekkon- en 1	pk 2 avopuoliso 1 etunimi 28 mies 9 lempinimi 3 kumppani 1 rakas 4 poikkis 1 kulta 7 kultsi 2 muru 1 avokki 3 toinen puo- lisko 1 parempi puolisko 1 asuinkump- pani 1 ukko1 toi toinen 1 se yks 1 bf 2 boyfriend 1 mieheke 3 jätkä 1 mursu, karva- apina, kans- sa-apina, kanssa- apinoija, kanssakärsijä elämäni mies tuleva avio- mies nörtti herra + suku- nimi hani pööpö
M/N	etunimi 4 ty 7 tk 1 naisystä- vä 1 kulta 1 emäntä 1	etunimi 4 ty 7 naisystä- vä 1 emännys 1 emäntä 4	etunimi 2 ty 7 tk 1 naisys- tävä 1 avovaimo 1 kihlattu 1 emäntä 1 emännys 1 3	etunimi 2 ty 7 tk 1 naisystävä 1 avovaimo 1 kihlattu 1 emäntä 1 emännys 1	etunimi 2 ty 8 tk 1 naisys- tävä 1 avopuo- liso 1 kihlattu 1 avovai- mo 2 emäntä 1 puoliso	etunimi 2 ty 7 tk 1 naisystävä 1 avopuoliso 2 avovaimo 1 kihlattu 1 puoliso 1	etunimi 2 ty 9 mielitet- ty 1 emännys 1 nainen 1 vaimo 1 emäntä 1	etunimi 8 ty 5 parempi puoliskoni 1 emännys 1 emäntä 1 lempinimi 1

					1			
N/N	kumppani 1 tyttöystävä 1	etunimi 1 kihlattu 1 tyttöystävä 1	kumppani 1 puoliso 1 kihlattu 1 tyttöystävä 1	puoliso 1 kumppani 1 tyttöystävä 1	puoliso 1 tyttöystävä 1	puoliso 1 tyttöystävä 1 seurustelukumppani 1	puoliso 1 tyttöystävä 1	kihlattu 1 tyttöystävä 2 naiseni 1 kumppani 1 etunimi 1 gf 1
N/M uu	etunimi 1	etunimi 1	puoliso 1	puoliso 1	puoliso 1	kumppani 1	puoliso 1	kulta 1

Liite 5. Käytetyt nimitykset tilanteittain. Avioliitto.

	A	B	C	D	E	F	G	H
N/M	etunimi 11 aviomies 3 puoliso 2 mies 10	etunimi 9 aviomies 4 mies 14 armas 1 isäntä 3 armas aviomieheni 1 ukko 2 sukunimi 1	etunimi 8 aviomies 3 puoliso 1 mies 17 isäntä 1 sukunimi 1	etunimi 1 aviomies 6 puoliso 7 mies 16	etunimi 1 aviomies 6 aviopuoliso 1 puoliso 4 mies 16	etunimi 1 aviomies 10 aviopuoliso 2 puoliso 6 mies 12	etunimi 1 aviopuoliso 1 puoliso 2 mies 20	etunimi 11 aviomies 2 aviopuoliso 1 puoliso 2 mies 10 ukko 1 ukko-kulta 1 ukkeli 1 isäntä 2 hömppöpömpö 1 elämänkumppani 1 rakas mieheni 1 entinen py:ni 1 sukunimi 1
M/N	etunimi 3 vaimo 1	etunimi 1 vaimo 2 parempi p 1	vaimo 3 emäntä 1	etunimi 2 vaimo 3	vaimo 3 avio-puoliso 1	vaimo 3 avio-puoliso 1	vaimo 3 kulta 1	vaimo 2 emäntä 1 etunimi 1

Taulukoiden lyhenteet:

py = poikaystävä

pk = poikakaveri

ty = tyttöystävä

tk = tyttökaveri